

ประวัติศาสตร์

ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา (ต่อ)

สงขล สงเมือง

๒. เมืองสงขลาเชิงเขาแดง

ถ้าหากท่านเดินทางทางรถยนต์สายเลียบฝั่งตะวันออกของอ่าวไทย ทางหลวงหมายเลข ๓ ผ่านทางเขาแดงซึ่งอยู่ในเขตตำบลหัวเขา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลาแล้ว จะพบว่ามีย้อมโบราณเรียงรายอยู่หลายป้อม ทั้งบนยอดเขา เชิงเขา และบริเวณที่ราบตอนเหนือของเทือกเขา บนยอดเขาจะมีป้อมขนาดใหญ่แข็งแรง ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ซ่อมแซมจนอยู่ในสภาพดี ๒ ป้อม บริเวณเชิงเขาในแนวเดียวกันกับป้อมเมืองบนยอดเขา มีป้อมที่มีขนาดเล็กทรงลงมา ๒ ป้อม บนที่ราบตอนเหนือเชิงเขา มีป้อมขนาดใหญ่ อีก ๒ ป้อม ริมฝั่งทะเลปากน้ำ เคยมีป้อมเรียงรายอีกอย่างน้อย ๓ ป้อม ที่ถูกทำลายโดยคลื่นลมไปแล้ว ป้อมทั้งสามอยู่ในแนวเดียวกันกับป้อมที่เชิงเขาปากน้ำ ระหว่างป้อมบนที่ราบ มีกำแพง ซึ่งปัจจุบันถูกรื้อไปเหลือแต่ซาก มองเห็นเพียงบางส่วนเท่านั้น ถัดป้อมออกไปทางด้านเหนือ มีคูเมืองขนาดใหญ่สามารถใช้เป็นท่าเรือได้ด้วย ปัจจุบันดินเนินแต่มีแนวพอสจะมองเห็นได้อย่างชัดเจน

เมืองสงขลาเชิงเขาแดงเป็นเมืองขนาดใหญ่ มีเนื้อที่ตัวเมืองประมาณ ๑ ตารางกิโลเมตร หรือ ๖๒๕ ไร่ ขนาดเล็กกว่าเมืองนครศรีธรรมราชเล็กน้อย โตกว่าเมืองสติงพระมากกว่า ๑๐ เท่า และเมืองสงขลาตำบลบ่อประมาณ ๒ เท่า ตัวเลขดังกล่าวนี้ ได้จากการประมาณของเจ้าหน้าที่หน่วยศิลปากรที่ ๔ จังหวัดสงขลา

ความเป็นมาของเมืองสงขลาเชิงเขาแดง ไม่ค่อยปรากฏในเอกสารของทางฝ่ายไทยเลย อาจจะเนื่องมาจากทางฝ่ายไทยถือว่าเป็นเมืองแขกก็ได้ จึงไม่จดบันทึกไว้ เรื่องราวของเมืองนี้ปรากฏอยู่ในบันทึกและรายงานของพ่อค้าชาวยุโรป มากพอที่จะสามารถทำให้รู้เรื่องเกี่ยวกับเมืองนี้ได้ดีทีเดียว ตามบันทึกของพ่อค้าชาวยุโรป โดยเฉพาะชาวดัชท์ ซึ่งเข้ามาตั้งสถานีการค้าที่เมืองปัตตานีในปี พ.ศ. ๒๑๔๗ และเดินทางมาติดต่อกับเมืองสงขลาในระยะเดียวกัน ได้จดบันทึกถึง

เรื่องราวเกี่ยวกับเมืองสงขลาไว้เป็นชาติแรก ในบันทึกของพวกดัชต์ ได้พูดถึงการเดินทางมาแวะจอดที่สงขลา การติดต่อค้าขายกับเมืองสงขลา และที่น่าแปลกใจก็ตรงที่เจ้าเมืองสงขลาในระยะแรกนั้นก็มิชื่อเป็นแบกคือ "โมกุล" (Mogul) หรือตะโตะโมกอล แต่เป็นเจ้าเมืองที่จงรักภักดีต่อไทย คือยอมส่งบรรณาการให้แก่ไทยหลายครั้งมาแล้ว^๑ เมืองสงขลาในระยะดังกล่าวนี้เป็นเมืองท่าขนาดเล็ก ตั้งอยู่ระหว่างเมืองท่าที่สำคัญ ๒ - ๓ เมืองด้วยกันคือ ปัตตานี นครศรีธรรมราช และพัทลุง เมืองพัทลุงในระยะตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ มีความสัมพันธ์กับเมืองนครศรีธรรมราชอย่างใกล้ชิด กล่าวคือบุตรชายของเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองพัทลุง^๒ ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ทางฝ่ายรัฐบาลกลางกำลังมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับหัวเมืองภาคใต้มาก อาจจะเนื่องจากเมืองสงขลาเป็นเมืองเป็นคนต่างชาติ และเมืองปัตตานีหันไปติดต่อใกล้ชิดกับฝรั่งได้ทั้งสองกรณี ทางส่วนกลางจึงส่งเสริมให้เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชมีอำนาจเหนือเมืองพัทลุงโดยผ่านทางบุตรชาย

ในขณะที่ทางฝ่ายรัฐบาลเริ่มไม่ไว้วางใจหัวเมืองสงขลา และเมืองปัตตานีเพราะมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพวกฝรั่ง เมืองสงขลาที่ค่อย ๆ เจริญรุ่งเรืองขึ้นแบบโตวันโตคืน เพราะมีทำเลเหมาะสมเป็นเมืองท่า นอกจากพวกดัชต์แล้วอังกฤษซึ่งเป็นชาวยุโรปอีกชาติหนึ่ง que เดินทางมายังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พร้อม ๆ กับดัชต์ มีความสนใจต่อเมืองนี้มากเป็นพิเศษ ในปี พ.ศ. ๒๑๖๒ นายจอห์น จอร์แดน เจ้าหน้าที่คนสำคัญของบริษัทอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ได้รายงานไปยังบริษัท ที่กัลกัตตาว่า

"... เราเห็นว่าจะไม่เป็นการผิดหวัง หากคิดจะสร้างคลังสินค้าขนาดใหญ่ขึ้นที่สงขลา (Sangora) ซึ่งอยู่ไปทางเหนือของปัตตานีเป็นระยะทางประมาณ ๒๔ ลีก อยู่ภายใต้การปกครองของตะโตะ โมกอล ข้าหลวงของพระเจ้ากรุงสยาม ข้าพเจ้าคิดว่าเราอาจจะใช้สงขลาเป็นที่ตระเวนหาสินค้าจากบริเวณใกล้เคียงเพื่อจัดส่งให้ห้างของเราที่กรุงสยาม โคชินไชน่า บอร์เนียว และประเทศญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี... เชื่อว่าต่อไปคงมีความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งแหล่งพักสินค้าขึ้นที่นี่ เพราะค่าใช้จ่ายในปัตตานีแพงมาก ทั้งยังไม่ค่อยได้รับความสะดวกอีกด้วย การตั้งคลังสินค้าขึ้นที่สงขลาเสียค่าเสียหายน้อยกว่าที่ปัตตานี เพราะที่สงขลาไม่ต้องเสียภาษีอากรเลย เพียงแต่ยอมเสียของกำนัลให้แก่

^๑กรมศิลปากร เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๕๑ - ๒๑๖๓ พ.ศ.

๒๑๖๗ - ๒๑๘๕ หน้า ๖๒ - ๖๓.

^๒ล.ค. หน้า ๕๗ - ๕๘.

คะโต๊ะ โมกอลเพียงเล็กน้อย ก็อาจนำสินค้าผ่านไปได้....."๑

ความสนใจของอังกฤษที่มีต่อเมืองสงขลาจึงมีมากไม่น้อย ซึ่งได้สร้างความกังวลให้แก่พวกดีทช์เป็นอย่างมาก ในปีเดียวกันเจ้าหน้าที่ของบริษัทดีทช์ได้เดินทางไปยังเมืองนครศรีธรรมราช เพื่อเจรจาขอทำการผูกขาดการค้าที่สงขลา กีดกันอังกฤษและเกรงไปว่าอังกฤษจะไปทำสัญญาผูกขาดการค้าในเมืองสงขลาของตน แต่เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชไม่ยอมทำสัญญาดังกล่าวโดยอ้างว่าไม่เคยทำกับอังกฤษมาก่อน จึงไม่จำเป็นต้องทำกับดีทช์^๒ ซึ่งทางฝ่ายดีทช์ก็ยินดีที่จะให้ไทยเปิดเมืองสงขลาเป็นเมืองท่าเสรีจึงไม่ได้มีการทำสัญญากันอย่างใด เพราะดีทช์มีนโยบายต้องการขับไล่อังกฤษไปโดยตรง โดยไม่ให้มีผลกระทบต่อไปไทย

เมืองสงขลามีฐานะเช่นไรในความสัมพันธ์กับหัวเมืองใกล้เคียงคือเมืองพัทลุง และเมืองนครศรีธรรมราช บันทึกของชาวยุโรปไม่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้โดยตรง ตามสภาพภูมิศาสตร์เมืองสงขลาจะต้องขึ้นกับเมืองพัทลุง แต่ในระยะดังกล่าวเมืองพัทลุงตกอยู่ใต้อิทธิพลของเมืองนครศรีธรรมราช จึงทำให้เข้าใจว่าเมืองนครศรีธรรมราชมีหน้าที่ดูแลเมืองสงขลาด้วย ในฐานะที่เป็นหัวเมืองถวายดอกไม้เงินทองและเครื่องราชบรรณาการต่อกรุงศรีอยุธยา^๓ แต่อย่างไรก็ดีในระยะดังกล่าวนี้มีหลักฐานปรากฏอยู่หลายแห่งที่ แสดงให้เห็นว่า แม้เมืองสงขลาจะขึ้นกับไทยก็ตามแต่เป็นเมืองที่มีอำนาจและค่อนข้างจะเป็นอิสระจากรัฐบาลกลางมาก เจ้าเมืองสามารถที่จะอนุญาตให้ชาวต่างประเทศเข้าไปทำการค้าขายได้โดยไม่ต้องเสียภาษีเพียงแต่เสียของกำนัลเท่านั้น เจ้าเมืองสงขลายังมีชื่อเป็นมุสลิมจึงทำให้เข้าใจว่า คงจะเป็นคนในท้องถิ่นหรือไม่ก็พวกโจรสลัดที่เข้ามาอ่อนน้อมต่อไทย แตกต่างไปจากเจ้าเมืองพัทลุงและเมืองนครศรีธรรมราชที่ส่วนใหญ่ส่งไปจากส่วนกลาง อำนาจของเจ้าเมืองสงขลาจึงมั่นคงกว่าเจ้าเมืองทั้งสอง และคงจะทัดเทียมกับเจ้าเมืองปัตตานี ซึ่งมีฐานะเช่นเดียวกัน

เหตุการณ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๒๒ มีส่วนเอื้ออำนวยต่อความเจริญเติบโตของเมืองสงขลามาก ในปี พ.ศ. ๒๑๖๔ ดีทช์เริ่มทำการขับไล่อังกฤษออกจากหมู่เกาะอินโดนีเซียทั้งนี้เพราะต้องการเข้าไปทำสัญญาผูกขาดการค้าในบริเวณแหล่งผลิตเครื่องเทศ อังกฤษได้ถอนตัวออกจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในปี พ.ศ. ๒๑๖๖ หลังจากชาวอังกฤษที่

^๑ กรมศิลปากร บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ ๑๗ เล่ม ๑, หน้า ๑๖๖ - ๑๗๗.

^๒ สำนักนายกรัฐมนตรี, เอกสารแถลงงานประวัติศาสตร์เอกสารโบราณคดี ๕(๒), พฤษภาคม ๒๕๑๔ หน้า ๔๔ - ๔๕.

^๓ กรมศิลปากร, เอกสารของฮอลันดาสัมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. ๒๑๕๗ - ๒๑๖๓ และ พ.ศ. ๒๑๖๗ - ๒๑๘๕, หน้า ๖๒ - ๖๓.

เกาะแอมบอยนาถูกพวกดัตช์จับไปทำการฆ่าหมู่^๑ ทำให้ดัตช์กลายเป็นชาติที่มีอิทธิพลสูงสุดอยู่ทาง
หมู่เกาะ พวกพ่อค้าชาวพื้นเมืองไม่สามารถจะทำการค้าได้ตามปกติ เพราะถูกกีดกันจากพวกดัตช์
พวกพ่อค้าดังกล่าวจึงต้องแสวงหาแหล่งการค้าแห่งใหม่ หรือไม่ก็ไปเป็นโจรสลัด พ่อค้ามุสลิมชาว
พื้นเมืองจำนวนหนึ่งจึงพากันมาทำการค้าที่เมืองสงขลาทั้งนี้เพราะเป็นเมืองท่าเสรี และมีผู้ปกครอง
เป็นชนชาติเดียวกัน เมืองสงขลาเริ่มกลายเป็นเมืองท่าศูนย์กลางทางการค้าแห่งใหม่ ของพวก
มุสลิมชาวพื้นเมืองบริเวณตอนกลางแหลมมลายูในระยะตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒ อำนาจของ
เจ้าเมืองสงขลามั่นคงขึ้น ในที่สุดในปี พ.ศ. ๒๑๘๕ เจ้าเมืองสงขลาได้ก่อกบฏต่อไทย ไม่ยอม
ส่งดอกไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการแก่กรุงศรีอยุธยาอย่างที่เคยปฏิบัติมา เรื่องราวเกี่ยวกับการ
กบฏของเมืองสงขลาในครั้งนั้นมีปรากฏหลายแห่งในบันทึกของพ่อค้าชาวฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาติดต่อ
ค้าขายและตั้งหลักแหล่งในกรุงศรีอยุธยา ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์หลังจากเมืองสงขลาถูกริบ
แล้ว เวิร์ด พ่อค้าชาวฝรั่งเศสในกรุงศรีอยุธยา ได้เขียนเล่าถึงการกบฏเมืองสงขลาไปยังรัฐบาล
ฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๒๓๐ หลังจากเมืองสงขลาถูกริบแล้วประมาณ ๗ ปีว่า

".....เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๘๒ (๒๑๘๕) มีแขกมลายูคนหนึ่งได้ไปตั้งตัวเป็นใหญ่ที่เมือง
สงขลา และได้กบฏต่อพระเจ้ากรุงสยาม แขกมลายูผู้นี้ได้ทำป้อมคูประตูหอรบอย่าง
แข็งแรงแน่นหนา และในไม่ช้าก็ได้ชักชวนบรรดาพ่อค้าทั้งหลายให้ไปทำการค้าขายใน
เมืองสงขลาอย่างใหญ่โตมาก ฝ่ายไทยก็ยกกองทัพไปปราบหลายครั้งแต่ก็แพ้กลับมาทุก
คราว พอสักหน่อยแขกมลายูคนนี้ก็ตั้งตัวเป็นกษัตริย์เรียกกันว่า "พระเจ้าเมือง
สงขลา....." ๒

จากข้อเท็จจริงที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นการพิสูจน์ให้เห็นถึงความเหมาะสมของเมือง
สงขลาในฐานะที่เป็นเมืองท่าศูนย์กลางทางการค้าบริเวณตอนกลางแหลมมลายูได้เป็นอย่างดี
บ้านเมืองจึงได้เจริญขึ้นอย่างรวดเร็วเพียงระยะไม่กี่ปี ยิ่งไปกว่านั้นยังเป็นข้อพิสูจน์ให้เห็นว่า
เมืองสงขลาในสมัยอยุธยาในฐานะเป็นเพียงเมืองปลายราชอาณาจักร อิทธิพลและอำนาจของรัฐบาล
กลางแผ่ไปถึงน้อยมาก จึงเปิดโอกาสให้พวกแขกมลายู ซึ่งเป็นคนต่างด้าวเข้ามาตั้งตัวเป็นใหญ่ได้
เหตุการณ์คล้ายคลึงกันได้เกิดขึ้นในสมัยกรุงธนบุรี เมื่อรัฐบาลตั้งเงินเหยียงหรือหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ
ขึ้นเป็นเจ้าเมืองใน พ.ศ. ๒๓๑๘ พวกแขกมลายูที่เข้ามาตั้งตนเป็นใหญ่ในเมืองสงขลาครั้งนั้น
เข้าใจว่าเป็นพวกบูกิส (Bugis) จากบริเวณเมืองมากัสซาร์ในเกาะซูลาเวซี เพราะตามหลักฐาน

^๑ John F. Cadys. Southeast Asia: Its Historical Development. p. 207

^๒ ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ ประชุมพงศาวดารเล่ม ๒๕. หน้า ๓๐๗ - ๓๐๘ พระเจ้าเมือง
สงขลา (พ.ศ. ๒๑๘๕ - ๒๓๓๑) ที่กล่าวถึงข้างต้น ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าชื่ออะไร ผู้
สนใจประวัติศาสตร์เมืองสงขลาหลายคน มีความคิดเห็นว่าจะเป็นคนเดียวกันกับตามระหมุหรือ
สุไลมานในพงศาวดารเมืองสงขลา ซึ่งเชื่อกันว่ามีหลุมฝังศพอยู่ในบริเวณป่าช้าแบกทางคอนเหนือ
ห่างจากหัวเขาแดงประมาณ ๒ ก.ม. แต่ก็ไม่มีปรากฏหลักฐานอื่นใดยืนยัน

ที่ปรากฏกล่าวถึงไพร่พลของพระเจ้าเมืองสงขลาไว้มีลักษณะ คล้ายคลึงกับพวกแขกมลายูดังกล่าวมาก คือเป็นพวกที่มีกำลังกำยำล่ำสัน ชำนาญในการสู้รบคุ้นเคยกับการใช้ปืนทั้งปืนเล็กและใหญ่^๑ เป็นเพราะเหตุผลข้างต้นทางฝ่ายไทยจึงไม่ค่อยจะประสบความสำเร็จในการปราบกบฏเมืองสงขลา ประกอบกับในระยะตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒ รัฐบาลไทยเองก็ได้เผชิญกับปัญหาร้ายแรงต่าง ๆ หลายเรื่องด้วยกัน ที่ทำให้ต้องพ่ายแพ้แก่พวกกบฏติดต่อกันหลายครั้ง ปัญหาสำคัญที่ไทยประสบในระยะดังกล่าวนี้คือ

(๑) ความแตกแยก ภายในราชสำนักและรัฐบาลกลาง อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการตั้งตนขึ้นเป็นใหญ่ของเจ้าพระยาตากสินมหาราช หรือพระเจ้าปราสาททองจากสมุหกลาโหมขึ้นเป็นกษัตริย์ จึงได้มีการกำจัดพระบรมวงศานุวงศ์ในราชวงศ์สุโขทัย และขุนนางที่เป็นปฏิปักษ์หลายคน เจ้าพระยาตากสินมหาราชตั้งตนเป็นใหญ่ได้สำเร็จ แต่บ้านเมืองเกิดแตกแยกกระส่ำระสายขึ้นทั่วไป

(๒) ในระยะระหว่างปี พ.ศ. ๒๑๖๗ - ๒๑๗๗ เมืองปัตตานี และนครศรีธรรมราชได้ก่อกบฏต่อกรุงศรีอยุธยา เพราะไม่ยอมรับการตั้งตนขึ้นเป็นกษัตริย์ของเจ้าพระยาตากสินมหาราช ทางฝ่ายกรุงศรีอยุธยาได้ส่งออกญาเสนาภิมุข (ยามาดา) เจ้ากรมทหารอาสาญี่ปุ่นลงมาปราบสามารถปราบเมืองนครศรีธรรมราชลงได้อย่างราบคาบ หลังจากปราบเมืองนครศรีธรรมราชลงได้เกิดการสู้รบระหว่างชาวเมืองกับทหารชาวญี่ปุ่นขึ้น จนกระทั่งเมืองนครศรีธรรมราชเกือบจะกลายเป็นเมืองร้างไป^๒ ทำให้เกิดช่องว่างทางอำนาจขึ้นทางภาคใต้ เมืองสงขลาจึงถือโอกาสดังกล่าวกบฏต่อกรุงศรีอยุธยาอีกเมืองหนึ่งด้วย ทำให้ทางฝ่ายรัฐบาลกลางประสบปัญหายุ่งยากในการปราบกบฏเพราะขาดกำลังสนับสนุนจากไพร่พลในท้องถิ่น โดยเฉพาะจากเมืองนครศรีธรรมราช

พระเจ้าเมืองสงขลา สามารถตั้งตัวเป็นอิสระจากไทยเป็นเวลานานหลายปี ปรากฏว่าตลอดสมัยพระเจ้าปราสาททอง รัฐบาลไทยไม่สามารถปราบกบฏเมืองสงขลาได้ หลังจากพระเจ้าเมืองสงขลาองค์แรกสิ้นพระชนม์ลงในปี พ.ศ. ๒๒๑๑ โอรสก็ตั้งตนขึ้นเป็นพระเจ้าเมืองสงขลาองค์ที่สอง (พ.ศ. ๒๒๑๑ - ๒๒๒๓) ต่อมา ในระยะดังกล่าวนี้เป็นช่วงของการขยายอำนาจของเมืองสงขลาไปยังหัวเมืองใกล้เคียง โดยเฉพาะเมืองพัทลุงและเมืองปัตตานี ซึ่งมีทางเป็นไปได้มากที่เมืองพัทลุงได้ย้ายจากบริเวณพะโคไปตั้งเมืองใหม่ทางชายฝั่งตะวันตกในระยะดังกล่าวนี้ด้วย

^๑กรมศิลปากร บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ ๑๗. เล่ม ๒. หน้า ๑๓๔.

^๒กรมศิลปากร ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๗๔ (จดหมายเหตุวันลิต) หน้า ๗๑ - ๗๔

ปรากฏเรื่องเล่าเป็นทำนองนิทานพื้นบ้านว่าพวกสลัดได้จับหลวงพ่อดำเจ้าอธิการวัดพะโคะไป และตัวหลวงพ่อดำก็ได้แสดงอภินิหารเหยียบน้ำทะเลให้จืดได้ภายหลังปรากฏวัดหลวงพ่อดำขึ้นใหม่อีกแห่งหนึ่งในเมืองปัตตานี คือวัดช้างให้ ซึ่งก็มีทางเป็นไปได้ว่าเมืองพัทลุงที่พะโคะถูกทำลายลงด้วยน้ำมือของพระเจ้าเมืองสงขลา พระเจ้าเมืองสงขลาได้จับเอาตัวหลวงพ่อดำเจ้าอธิการวัดพะโคะเนรเทศไปไว้ที่ปัตตานี เพื่อที่จะทำให้ชาวเมืองพัทลุงซึ่งมั่นในพระพุทธศาสนาขาดผู้นำที่จะต้านพระเจ้าเมืองสงขลาเชิงเขาแดง ชาวพัทลุงจึงได้หลบหนีไปสร้างเมืองใหม่ชายฝั่งตะวันตก ปรากฏหลักฐานในสมัยพระเพทราชาว่าเมืองพัทลุงได้ย้ายไปตั้งบริเวณชายฝั่งตะวันตกของทะเลสาบแล้ว^๑ มีการกลบนาวัดขึ้นวัดเขียนวัดสทังในสมัยดังกล่าว แต่ไม่ปรากฏหลักฐานที่ใดว่าเมืองสงขลาได้ทำศึกกับเมืองพัทลุงในระยะดังกล่าวนี้เลย ในขณะที่เดียวกันพระเจ้าเมืองสงขลาองค์ที่สองได้ขยายอำนาจลงไปทางใต้ทางเมืองปัตตานี ซึ่งมีฐานะเป็นเมืองท่าคู่แข่งกับเมืองสงขลาจนกระทั่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การขยายอำนาจลงไปทางใต้ทำให้เกิดสงครามใหญ่ขึ้นระหว่างเมืองสงขลา กับเมืองปัตตานี ซึ่งได้สร้างความวิตกกังวลให้แก่รัฐบาลไทย เพราะกระทบกระเทือนต่อการขนถ่ายสินค้าบริเวณอ่าวไทยของไทยด้วย ไทยจึงได้พยายามหาทางให้เมืองทั้งสองเลิกทำสงครามกัน ดังปรากฏหลักฐานในบันทึกของเจ้าหน้าที่บริษัทอังกฤษที่ห้างเมืองสุรตในอินเดียในปี พ.ศ. ๒๒๑๔ ว่า

".....การศึกระหว่างราชาแห่งเมืองปัตตานีกับเจ้าเมืองสงขลา ยังคงดำเนินต่อไป แม้ว่าพระเจ้ากรุงสยามจะได้จัดส่งคณะราชทูตไปเจรจาไกลเกลี่ยให้ทั้งสองคืนดีกันก็ตาม เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระองค์อยู่มาก เพราะว่าหากทั้งสองเมืองยังไม่สามารถปรองดองกันได้แล้วก็จะไม่อาจขนสินค้าจำพวกผ้าหรือช้างลงมาได้โดยปลอดภัย ซึ่งจะอุปสรรคต่อการดำเนินกิจการค้าอย่างใหญ่หลวง ราชาแห่งปัตตานีนั้นไม่ประสงค์จะขอสงบศึก เพราะยังเชื่อมั่นว่าตนมีไพร่พลมากมาย ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งก็ไม่ประสงค์จะสงบศึกด้วยเหมือนกัน แม้ว่าฝ่ายสงขลาจะมีไพร่พลไม่ถึงหนึ่งในสี่ของอีกฝ่ายหนึ่ง แต่เป็นไพร่พลที่มีผละกำลังกำยำล่ำสัน และชำนาญในการยุทธวิธี และคุ้นกับการใช้ปืนไฟมาก่อนทั้งปืนขนาดใหญ่ และปืนเล็ก แต่ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งนั้นทหารส่วนมากเป็นทหารฝึกใหม่..."^๒

^๑สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมพระตำราบรมราชทูตเพื่อกลบนาสมัยอยุธยาภาค ๑.

หน้า ๔.

^๒กรมศิลปากร บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ ๑๗ เล่ม ๒. หน้า ๑๔.

สงครามระหว่างเมืองสงขลา กับเมืองปัตตานีได้กลายเป็นสงครามยืดเยื้อ เนื่องจากทั้งสองฝ่ายต่างก็มีข้อเสียเปรียบได้เปรียบที่กำกวมกัน และต่างก็เป็นคู่แข่งกันทางด้านการค้าบริเวณตอนกลางของคาบสมุทรมลายู ปรากฏหลักฐานว่าในปี พ.ศ. ๒๒๒๑ เมืองทั้งสองยังมีความสงครามต่อกัน^๑ ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่ปรากฏเห็นอย่างชัดเจนอีกครั้งหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อรัฐบาลกลางสนับสนุนเมืองสงขลาขึ้นเป็นเมืองท่าศูนย์การค้าขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ได้สร้างความไม่พอใจให้แก่ผู้ปกครองเมืองปัตตานี ถึงกับร่วมมือกับพวกโจรสลัดนอกอาณาเขตส่งกองทัพมาตีเมืองสงขลาหลายครั้ง และมีทางเดียวที่ยุติปัญหาขัดแย้งระหว่างเมืองทั้งสองลงได้สำเร็จกล่าวคือทำลายเมืองใดเมืองหนึ่งลงเสีย หรือไม่ก็ทางฝ่ายไทยจะต้องเข้าควบคุมเมืองทั้งสองอย่างใกล้ชิด ในปี พ.ศ. ๒๒๒๑ หลังจากรัฐบาลกลางประสพชัยชนะต่อหัวเมืองลานนาไทย เมืองปัตตานีซึ่งเคยแยกตัวเป็นอิสระตั้งแต่ตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ก็ยอมเข้าอ่อนน้อมต่อไทยอีกครั้ง^๒ ซึ่งนับว่าเป็นผลดีต่อทางฝ่ายไทยที่จะปราบกบฏเมืองสงขลาอีกครั้งหนึ่ง หลังจากเคยใช้ความพยายามมาหลายครั้งแต่ไม่ประสบความสำเร็จ

การโจมตีเมืองสงขลาของไทยในปี พ.ศ. ๒๒๒๓ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ จึงเข้าใจว่าคงจะได้รับการสนับสนุนจากปัตตานีซึ่งมีจุดมุ่งหมายเช่นเดียวกับไทย ในสงครามระหว่างไทยกับเมืองสงขลาครั้งนั้นทางฝ่ายเมืองสงขลาได้ต่อสู้อย่างเต็มความสามารถพร้อมทั้งได้รับความช่วยเหลือจากบริษัทธิอินเดียตะวันออกของอังกฤษ ซึ่งกลับเข้ามาตั้งสถานีการค้าใหม่ที่สงขลาในปี พ.ศ. ๒๒๒๓ หลังจากถูกพวกดัตช์ขับไล่ออกไปครั้งหนึ่งแล้วในระยะตอนปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๒ จึงทำให้ไทยต้องประสบกับการต่อต้านที่เข้มแข็งในระยะแรก ทางฝ่ายไทยจึงหันไปใช้กลอุบายเพื่อเข้ายึดเมืองสงขลาแทนที่จะใช้กำลังเพียงอย่างเดียว แม้ทัพไทยได้ล้อมติดต่อกันหลายครั้งแต่ก็ไม่สามารถเข้ายึดป้อมเมืองสงขลาคนหนึ่งให้เอาใจออกจากพระเจ้าเมืองสงขลา ทำให้ไทยสามารถเข้ายึดป้อมได้สำเร็จ ซึ่งเข้าใจว่าเป็นป้อมทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือ เพราะมีลักษณะชำรุดทรุดโทรมมากกว่าป้อมอื่น ๆ ทั้งหมด เป็นผลให้ไทยยึดเมืองสงขลาได้สำเร็จในปี พ.ศ. ๒๒๒๓ ดังปรากฏหลักฐานในจดหมายของมองซิเออร์ เวย์เรต์ พ่อค้าชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาค้าขายในกรุงศรีอยุธยาในปี พ.ศ. ๒๒๓๐ หลังจากเมืองสงขลาแตกแล้วประมาณ ๗ ปีว่า

^๑ กรมศิลปากร บันทึกเรื่องสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ ๑๗ เล่ม ๒ หน้า ๒๔๖.

^๒ ล.ค. หน้า ๒๖๔ - ๒๖๕.

"...พระเจ้าเมืองสงขลา เป็นพระเจ้าแผ่นดินอยู่จนสิ้นพระชนม์ บุตรของพระเจ้าแผ่นดินองค์นี้ได้ครอบครองเมืองสงขลาต่อไป ครั้นเมื่อ ๖ ปีที่ล่วงมาแล้ว พระเจ้ากรุงสยามได้ส่งกองทัพเรือ ซึ่งมีเรือรบเป็นอันมาก ให้มาตีเมืองสงขลาอย่างสามารและไทยได้จับตัวไปได้ โดยที่ผู้รักษาป้อมแห่งหนึ่งได้คิดประทุษร้าย คือไทยได้ล่อวงเกลี้ยกล่อมให้ผู้รักษาป้อมนี้เอาใจออกห่างจากนายของตนแล้ว ไทยจึงได้เข้าไปในป้อมแล้วเอาดอกไม้เพลิงโยนเข้าไปในเมือง เพลิงได้ติดลูกกลามไหม้วังของพระเจ้าเมืองสงขลาจนหมดสิ้น ในระหว่างที่เกิดหุลุมกันในเมืองช่วยกันดับเพลิงนั้น ไทยก็ได้ยกทัพเข้าไปในเมือง ไทยจึงได้ทำลายป้อมคูประตูหอรบและบ้านเรือนจนเหลือแต่แผ่นดิน เพราะเกรงจะมีคนอื่นมาตั้งมั่นคิดกบฏอีก..."^๑

จากหลักฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่าจุดมุ่งหมายที่สำคัญในการปราบกบฏเมืองสงขลาครั้งนั้นมี ๒ ประการด้วยกันคือ ประการแรกต้องการทำลายอำนาจของพระเจ้าเมืองสงขลา และอำนาจของพวกมุสลิมซึ่งเป็นกลุ่มผู้ปกครองเมืองสงขลามาตั้งแต่ตอนกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ลง ทั้งนี้เพราะถ้าปล่อยไว้กลุ่มบุคคลดังกล่าวเป็นผู้ปกครองเมืองสงขลา มีโอกาสที่เมืองสงขลาจะแยกตัวเป็นอิสระจากไทยได้มาก และถ้าหากปล่อยไว้ช้านานอำนาจของพวกมุสลิมในเมืองสงขลาจะเข้มแข็งขึ้น จะปราบลำบากหรือแม้จะปกครองก็ประสบปัญหายุ่งยากดังมีตัวอย่างในกรณีเมืองปัตตานีมาแล้ว ประการที่สองเพื่อนำเอาเมืองสงขลาไปไว้ในพระราชอาณาเขตอย่างแต่ก่อน ทางฝ่ายไทยได้ตั้งเมืองสงขลาขึ้นใหม่บริเวณเชิงเขาอีกด้านหนึ่ง คือบริเวณเชิงเขาเมืองหรือเขาบ่อทรัพย์ เมืองสงขลาใหม่ตั้งอยู่ที่เมืองแหลมสน จึงนิยมเรียกกันในสมัยต่อมาว่า "เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน" ซึ่งตั้งอยู่คนละฝั่งทะเลสาปตรงกันข้ามกับเมืองสงขลาปัจจุบัน ซึ่งเรียกกันว่า "เมืองสงขลาตำบลบ่อยาง"

๓. เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน

เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน ชาวเมืองสงขลาทุกคนจะรู้จักกันดี แต่คนต่างถิ่นและชาวต่างชาติอาจจะเข้าใจผิดไม่รู้จักเมืองนี้ดี ทั้งนี้เพราะเหตุผลหลายประการด้วยกัน ประการแรก ที่ตั้งของเมืองนี้ดูจะลึกลับสำหรับคนต่างถิ่น เพราะตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาในที่ราบแคบ ๆ ระหว่างปากทะเลสาปกับเขาเมืองหรือเขาบ่อทรัพย์ เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ปลายสุดของแหลมสทิงพระ ในอดีตเคยมีเส้นทางที่จำเป็นจะต้องเดินทางผ่านเมืองนี้ แต่ในปัจจุบันได้สร้างถนนสายใหม่ผ่านบริเวณหัวเขา-

^๑ศีกษากัณฑ์พานิชย์ ประชุมพงศาวดารเล่ม ๒๕ หน้า ๓๐๘.

แดง ไม่ผ่านเมืองสงขลาบ้านแหลมสน เส้นทางที่เคยใช้เดิมเป็นเพียงเส้นทางที่ชาวพื้นเมืองใช้กัน ในท้องถิ่นเท่านั้น การติดต่อระหว่างเมืองสงขลาเก่ากับเมืองสงขลาปัจจุบันก็มีทางเดียวคือใช้เรือแจวหรือเรือหางยาวเท่านั้น ประการที่สองเกี่ยวกับชื่อเมือง ที่เรียกกันว่า "เมืองสงขลาฝั่งแหลมสน" ทำให้เข้าใจว่าเป็นเมืองที่มีต้นสน แต่ถ้าพิจารณาจากคำว่าแหลมสนแล้วหมายถึงแหลมที่ยื่นเข้าไปในทะเลสาป ไม่ใช่แหลมที่มีต้นสน อีกประการหนึ่งมักจะมีคนเรียกชื่อสถานที่ในเมืองสงขลาผิดเพี้ยนไปจากเดิมอีกแห่งหนึ่งคือปลายแหลมของเมืองสงขลาปัจจุบัน แต่เดิมเคยเรียกกันว่า "แหลมทราย" แต่ปัจจุบันมีต้นสนขึ้นมากจึงมักจะเรียกกันว่าแหลมสน ทำให้เกิดความสับสนกับแหลมสนที่บ้านแหลมสนอันเป็นที่ตั้งตัวเมืองเก่าในระยะตอนปลายอยุธยา - ตอนต้นรัตนโกสินทร์

ในปัจจุบันเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนอยู่ในภาวะที่ถูกกลืน โบราณสถานโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเมืองนี้กำลังถูกปล่อยทิ้งไว้โดยไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควร สถานที่และโบราณสถานที่น่าสนใจบริเวณเมืองสงขลาฝั่งแหลมสน มีอยู่หลายแห่งด้วยกันคือ

(๑) หมู่บ้านชาวมุสลิมที่ประกอบอาชีพทางการประมงและการค้า ที่บ้านหัวเขาเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ที่อาศัยกันอยู่อย่างแออัดยัดเยียดมาก เปรียบเสมือนเป็นเมืองสงขลาแห่งที่ ๒ ที่ประชาชนส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม

(๒) วัดเก่าแก่ที่มีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายถึงสมัยรัตนโกสินทร์มีหลายวัด เช่น วัดวาส (ศิรินาวาส) เป็นวัดสมัยอยุธยา วัดบ่อทรัพย์ วัดกุฎาเป็ดและวัดสุวรรณคีรี เป็นต้น วัดสุวรรณคีรีเป็นวัดประจำตระกูล ณ สงขลา ในระยะที่ตัวเมืองตั้งอยู่ที่บ้านแหลมสน

(๓) ชวงชัยที่บรรจุศพและกระดูกของเจ้าเมืองและญาติพี่น้องในตระกูล ณ สงขลา ซึ่งตั้งเรียงรายอยู่รอบ ๆ เขาเมือง หน่วยศิลปากรที่ ๙ จังหวัดสงขลาได้บูรณะซ่อมแซมและสำรวจไว้ว่าแปลงใดเป็นที่ฝังศพของผู้ใดไว้แล้ว

(๔) บ่อน้ำขนาดใหญ่ที่หาดูที่อื่นได้ยาก เช่นบ่อน้ำที่วัดบ่อทรัพย์ วัดกุฎาเป็ด เป็นต้น โดยเฉพาะที่วัดบ่อทรัพย์ปากบ่อกว้างประมาณ ๓ วา ลึกประมาณ ๑๐ วา และที่น่าสนใจมากก็คือ มีการขุดบ่อน้ำลงบนหินชั้นบริเวณเชิงเขาค่ายม่วงและเขาแดงใกล้ปากน้ำมีทั้งหมดไม่ต่ำกว่า ๓ แห่ง บ่อน้ำที่น่าสนใจมากก็ได้แก่บ่อน้ำบ้านบ่อเก้ง บริเวณใกล้เคียงกับปากบ่อมีเสาหินขนาดใหญ่ทำด้วยหินแกรนิตตั้งอยู่บนฐานหิน เสาหินดังกล่าวคนส่วนใหญ่เชื่อกันว่าเป็น "ศิวลึงค์" แต่บางคนอธิบายว่าอาจจะเป็นเสาหลักเมืองเก่าก็ได้

ความเป็นมาของเมืองสงขลาฝั่งแหลมสนในสมัยอยุธยา ไม่ค่อยจะมีหลักฐานปรากฏที่ใด จึงทำให้เราทราบเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองนี้น้อย ฐานะของเมืองสงขลาในระยะดังกล่าวนี้ดูเหมือนจะลดบทบาทและความสำคัญลงไปอย่างมากหลังจากที่เคยรุ่งเรืองถึงจุดสูงสุดมาแล้ว สาเหตุสำคัญที่ทำให้เมืองสงขลาฝั่งแหลมสนลดบทบาทและความสำคัญมีอยู่หลายประการด้วยกันคือ ประการแรก

เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลกลางที่อยุธยา รัฐบาลกลางไม่ต้องการให้เมืองสงขลาเติบโตขึ้นอีก เพราะจะกลายเป็นแหล่งที่พวกโจรสลัดถือโอกาสเข้ามาตั้งตัวเป็นใหญ่ได้ รัฐบาลกลางจึงได้ลดฐานะและบทบาทของเมืองนี้ลงไป มีฐานะเป็นเพียงหัวเมืองขึ้นของเมืองพัทลุง ในปี พ.ศ. ๒๒๔๒ จึงได้โอนมาขึ้นเมืองนครศรีธรรมราช^๑ ซึ่งเป็นหัวเมืองเอกทางภาคใต้อยู่เพียงเมืองเดียว ประการที่สอง ความเสื่อมโทรมของเมืองสงขลาอันเป็นผลมาจากการปราบปรามของทางฝ่ายไทยอย่างรุนแรง ในปี พ.ศ. ๒๒๒๓ ไทยได้ทำลายเมืองสงขลาเกือบอย่างราบคาบ และเข้าใจว่ารัฐบาลกลางได้ตั้งคนไทยให้เป็นเจ้าเมืองสงขลาด้วย เพราะปรากฏหลักฐานในระยะหลัง ๆ ว่าเจ้าเมืองสงขลาส่วนใหญ่เป็นคนไทยมีราชทินนามว่าพระยาวิไชยคีรี กลุ่มผู้ปกครองเมืองสงขลาชุดใหม่จึงขาดความสันทัดจัดเจนทางด้านทะเลโดยเฉพาะการค้า และการประมงอย่างเช่นพวกมาเลย์ หรือจีนที่มีชำนาญทางด้านการค้าอย่างมาก เมืองสงขลาซึ่งมีทำเลเหมาะสมที่จะเป็นเมืองท่าค้าขายจึงตกอยู่ในสภาพซบถกันขาดความสนใจและการสนับสนุนจากกลุ่มผู้ปกครองกลุ่มใหม่ซึ่งเป็นคนไทย ซึ่งมีความชัดเจนแต่เฉพาะภารกิจกรรมเท่านั้น

แต่อย่างไรก็ตามในช่วงแรกของสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยเฉพาะสมัยสมเด็จพระนารายณ์ เมืองสงขลาได้รับความสนใจจากชาวยุโรปชาติใหม่ที่เข้ามาติดต่อกับไทยคือ ฝรั่งเศส ชั่วระยะหนึ่ง แต่หลังจากนั้นก็ไม่มีใครสนใจอีก จึงทำให้เราทราบเรื่องราวของเมืองสงขลาในสมัยพระนารายณ์ดีพอสมควรจากบันทึกของพ่อค้าและบาดหลวงชาวฝรั่งเศส สาเหตุสำคัญที่พวกฝรั่งเศสให้ความสนใจต่อเมืองสงขลาในครั้งนั้นเนื่องมาจาก สมเด็จพระนารายณ์ทรงมีพระราชดำริที่จะยกเมืองสงขลาให้แก่ฝรั่งเศส เพื่อชาวฝรั่งเศสจะได้เข้ามาสร้างป้อมปราการและส่งเสริมกิจการค้าขึ้นในเมืองสงขลา ส่งเสริมเมืองสงขลาขึ้นเป็นเมืองท่าขนาดใหญ่^๒ ซึ่งก็ได้รับความสนใจจากบรรดาพ่อค้าและบาดหลวงชาวฝรั่งเศสไม่น้อย แต่ในที่สุดก็ต้องล้มเหลวไปเพราะพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ กษัตริย์ฝรั่งเศสในระยะดังกล่าวทรงไม่เห็นด้วยที่จะให้ชาวฝรั่งเศสและทหารฝรั่งเศสไปประจำอยู่ที่สงขลา พระองค์ต้องการที่จะให้ทหารฝรั่งเศสไปตั้งประจำอยู่ที่กรุงธนบุรี ดังปรากฏหลักฐานในหนังสือของออกญาวิชาเยนทร์ ที่มีไปถึงมองเซนเยอร์ เลอมาควิส เดอเซเนเล เสนาบดีคนสำคัญของฝรั่งเศสในปี พ.ศ. ๒๒๓๐ ว่า

^๑ คลัง ด้ญจะนะ ตำราพระเพลาไคบางแก้ว หน้า ๑ และหน้า ๔๓ - ๔๔.

^๒ ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ ประชุมพงศาวดารเล่ม ๒๖ หน้า ๑๔๓

"...ในเรื่องที่เกี่ยวกับเมืองสงบลานั้น ขอบ้านบาดหลวงคาซาร์ตอย่าได้ลืมนึกว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงมีรับสั่งไว้กับราชทูตของพระเจ้ากรุงสยามว่า จะไม่ทรงยอมที่จะส่งกองทหารไปยังประเทศสยาม สำหรับไปตั้งในเมืองที่ได้ทำลายลงไปแล้ว และที่ไม่มีชื่อว่า เป็นเมืองทั้งที่มีท่าเรืออันใช้ไม่ได้ด้วย แต่จะทรงยอมส่งกองทหารให้ไปอยู่ที่ตำบลบางกอกแห่งเดียวเท่านั้น..."^๑

จากข้อเท็จจริงข้างต้น ในสมัยอยุธยาตอนปลายเมืองสงขลาจึงอยู่ในภาวะถูกทอดทิ้งจากรัฐบาลกลาง เพราะอยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงมาก รัฐบาลกลางไม่มีอำนาจและอิทธิพลเพียงพอที่จะดูแลเมืองดังกล่าวอย่างใกล้ชิดได้ ประกอบกับหลังจากสมัยพระนารายณ์แล้วไทยได้ปิดประเทศไม่ยอมติดต่อกับชาวยุโรปอย่างใกล้ชิดอีก ความแตกแยกภายในราชสำนักของราชวงศ์บ้านพลูหลวงก็มีผลกระทบโดยตรงต่อหัวเมืองภาคใต้ไม่น้อย และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นในระหว่างปี พ.ศ. ๒๒๓๐ - ๒๒๓๓ เจ้าเมืองนครศรีธรรมราชเจ้าพระยารามเดโช ได้เป็นกบฏต่อพระเพทราชา กษัตริย์องค์ใหม่ทำให้ทางฝ่ายกรุงศรีอยุธยาได้ทำการปราบกบฏเมืองนครศรีธรรมราชอย่างรุนแรง พร้อมทั้งลดอำนาจเจ้าเมืองนี้ลงเป็นเพียงผู้รั้งเท่านั้น ซึ่งมีผลกระทบไปถึงเมืองสงขลาในฐานะที่เป็นเมืองขึ้นเมืองนครศรีธรรมราชด้วย^๒ ทำให้หัวเมืองภาคใต้อยู่ในสภาพอ่อนแอไร้กำลังที่จะป้องกันตนเองอีกระยะหนึ่ง ทางฝ่ายรัฐบาลกลางต้องกลับไปใช้การเมืองของวัดเพื่อปกป้องประชาชนและพระพุทธศาสนาทางภาคใต้อีกครั้งหนึ่ง ในปี พ.ศ. ๒๒๔๒ สมัยพระเพทราชา ได้ทำพิธีพระบรมราชาภิเษกเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาต่าง ๆ ในเมืองสงขลา และเมืองพัทลุงจำนวนประมาณ ๔๕ วัด ไปขึ้นกับวัดเขยีน วัดสทังเมืองพัทลุงฝั่งตะวันตกที่บางแก้ว โดยมอบให้พระครูอินทเมธลี คณะป่าแก้วหัวเมืองพัทลุงเป็นผู้ควบคุมดูแลวัดดังกล่าวทั้งหมด รวมทั้งได้มีการจัดขุนหมื่น ข้าพระและข้าโปรดคนทามาอยู่ภายใต้การควบคุมของวัด ให้วัดเป็นผู้ควบคุมไพร่พลจำนวนหนึ่งไว้สำหรับทำนุบำรุงพระศาสนา และป้องกันพระศาสนาจากการคุกคามของพวกโจรสลัด และพวกมาเลย์อีกด้วย^๓ เช่นเดียวกับที่เคยกระทำมาแล้วในสมัยพระเอกาทศรถ

จึงนับได้ว่าตลอดสมัยอยุธยา รัฐบาลกลางได้ใช้อิทธิพลของวัดและการเมืองของพระพุทธศาสนาที่ได้เจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่โบราณกาลเป็นปราการสำคัญในการต่อต้านศัตรูที่เข้ามาคุกคาม

^๑ ด.

^๒ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา หน้า ๔๑๓.

^๓ สำนักนายกรัฐมนตรี ประชุมพระตำราบรมราชาภิเษกเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาภาค ๑. และคลัง ตัญจะนะ ตำราพระเพลาวัดบางแก้ว. ประกอบ.

หัวเมืองต่าง ๆ บริเวณรอบ ๆ ทะเลสาบอย่างได้ผลดีในระยะยาว ถึงแม้ในระยะสั้นวัดวาอาราม บ้านเรือนราษฎรจะถูกทำลายลงอย่างมากก็ตาม การประยุกต์เอาพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ ทางด้านการเมือง พระมหากษัตริย์ไทยในอดีตหลายพระองค์ได้พยายามกระทำตั้งแต่พระยาสิทธิ และพระบรมไตรโลกนาถเป็นต้น พุทธศาสนาจึงไม่ได้เป็นวิถีชีวิต (Way of Life) ในด้าน การครองชีพของประชาชนเท่านั้น แต่เป็นวิถีทางการเมืองของชนชั้นผู้ปกครองไทยด้วย สำหรับ เมืองสงขลา ตลอดสมัยอยุธยายังเป็นเมืองปลายราชอาณาจักรที่ไม่ได้รับความสนใจจากรัฐบาล กลางที่จะปรับปรุงพัฒนาอย่างหนึ่งอย่างใดเลย ความเติบโตหรือความเสื่อมของเมืองนี้ได้เปลี่ยน- แปลงไปตามภาวะของเหตุการณ์ที่แวดล้อมอย่างแท้จริง มิได้เกิดจากความตั้งใจของรัฐบาลกลาง นโยบายของรัฐบาลเท่าที่ปรากฏเกี่ยวกับเมืองสงขลาก็คือ กีดกันไม่ให้ชาวต่างชาติที่รัฐบาลไม่ไว้ วางใจเข้ามาตั้งมั่นในเมืองสงขลา ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไม่มีอำนาจและบารมีเพียงพอที่จะควบคุมเมือง นี้ได้โดยตรงอย่างเช่นในสมัยกรุงธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นดังจะได้กล่าวในลำดับต่อ ต่อ ๆ ไป